

Хліб

Мартін Андерсен-Нексе

Новела

Переклад: Ольга Сенюк

(Випадок, що стався в Гранаді, але міг статися будь-де)

В інших місцях давно вже день, але в Гранаді сонце встає пізно — заважають гори. Аж ось воно визирнуло з-за глетчерів Сьєрри-Невади, і гранадійка прокинулась. Вона потяглася, зішла з високої постелі на стільчик, а тоді на підлогу й заходилася давати лад своїм кучерям та пудрувати борошном щоки. І не встигло місто взятися до справ, що їх учора відклало, як тіні зовсім покоротшали.

Коли сонні господині й розпатлані служниці посунули на ринок купити, що треба на цілий день, селяни з долини вже побували там і привезли на ослах овочі перепродувачам та м'ясо м'ясарям. Ранковий потяг з Малаги доставив каракатиць, невеличких акул, бокоплавів, що тут їх мають за креветок, однобічку, черепашок та інші дарунки моря — всі разом під спільною назвою "риба". Там, де сонце просотувалося крізь шпари в дерев'яних ятках, воно осявало мерехтливу луску й перламутрові черепашки, піраміди жовтих і зелених динь, багрянисті помідори, гранати, стручки перцю, золотаві помаранчі й блідуваті цитрини, а ще вигравало на гронах винограду — на ясних, як алебастр, і на темних та лискучих, як голе тіло муринове.

Була середина січня, і вночі вдарив мороз. Крамарі не поспішали, нечисленні покупці ходили з місця на місце й більше цікавились новинами. Сонце ще не зігріло їх як слід. Широкий ринковий майдан швидко перебігла якась сеньйорита, а за нею назирці подибала пильна матінка чи, може, нянька; вбогі жінки стояли навколішки таки на вулиці й роздмухували вуглини в жарівнях.

Однак сонце піднімалося дедалі вище, і скоро на ринку вже стало людно й гамірно — місто ожило. Крамарі захвалювали свій крам, покупці торгувалися, люди то збивалися в купи, то кудись проштовхувалися, про щось питали через голови інших і так само діставали відповідь.

Зустрілися дві жінки й поцілувались за андалузьким звичаєм.

— Господи Ісусе й пресвята Богородице! — вигукнув продавець риби, що стояв неподалік. — Може, й мене котра поцілує?

— Та можна, якщо ти скажеш, яка давня твоя риба, — відповіла одна з жінок.

— Хай тобі дідько, поторочо! Вона не давніша за твою бридку пику!

— Ану забирайся геть, дурню! І нехай твою рибу поховає товариство опіки над убогими, бо від неї вже дух пішов!

У натовпі сновигали босоногі хлопчаки й вигукували:

— Двадцять цибулин за сентимо!

— Три цитрини за десять! — вторувала їм перепродувачка овочів.

Сонце й небо. І куди глянь — овочі: свіжі, соковиті, барвисті. І скрізь кишать обідранці, змагаються між собою, як голодні пси, коли трапиться нагода заробити який гріш на хліб. Нещасливі коханці життя, вони жадібно чіпляються за нього, а воно відвертається, немов багата кокетка, вони женуться за ним, а воно глузливо сміється й не дається їм у руки. Ці злидарі прийшли сюди не купувати, а спробувати щастя. Вони приходять щодня, сині з холоду, худі з голоду, проте в їхніх очах світиться іскра надії. Але та надія щоразу їх зраджує.

Біля входу на ринок стоїть жебрак і тримає в руках кілька поганеньких цитрин. Він смикає ошатно вбрану жінку за спідницю і благально каже:

— Купіть, будь ласка! Тоді мені буде на хліб. Я такий голодний!

— Не смикайте мене! — відказує жінка. — Я й сама куплю, що мені треба! — Вона ображено згортає широкий поділ і йде далі.

У кінці яток з рибою коло продавця каракатиць стояв чоловік з двома великими кошиками хліба. Кілька хлібин він розіклав просто на землі, щоб приманити покупців, і вдоволено роззирався навсібіч. Час від часу він брав у руки дві хлібини, підносив їх над головою, мов корогву, й рушав у натовп, вигукуючи:

— Хліб! Десять сентимо за велику хлібину! Хто купить...

— ...стрічки! — підхопив продавець стрічок з вулиці. — П'ятнадцять ліктів за безцінь! Агов, дівчата! — гукнув він двох бабусь. — Прив'яжіть своїх коханців барвистими стрічками! Ох, які ж гарні стрічки!

— Хліб кращий! Він — благодать бідних! Десять сентимо за велику хлібину!

У натовпі поміж ятками пропливла якась жінка й опинилася коло продавця хліба.

Він замахав на неї хлібинами й гукнув:

— Агов, господине! Сеньйоро Беппо!

Вона обернулася до нього:

— Який ти нині веселий, доне Рафаелю! Може, виграв у лотерею?

— Скоро виграю, — відповів він, радісно показуючи на кошики з хлібом.

— От не сподівалась я тут тебе здибати! А як дружина й діти?

— Їм стане краще, як я розпродаю оце. — Він знову показав на кошики.

Сеньйора Беппа перехрестилася, і продавець також. Вони подумали про те саме, однак по ній не видно було, щоб її присіли злидні. Вона була огрядна й жаліслива, а він — худий як тріска. Але тієї хвилини нею опанувала цікавість, таке саме сильне й загальнолюдське почуття, як і жалісливість. І йому довелося все пояснити.

— Я продаю не від пекарні, — прошепотів він, — а свій власний хліб, хоч, звісно, не зовсім свій...

— Заставили щось? — співчутливо спитала сеньйора Беппа.

Він кивнув.

— Нелегко було зважитись, але тепер найгірше вже минулося. Нині все з'ясується!

— Він усміхнувся, сповнений надії, і глянув на синє небо.

— Дай боже! — сказала сеньйора Беппа, не кладучи своїм словам ніякої ваги. Просто так звичайно говорилося.

Вона взяла дві хлібини й дала гроші.

— Жінки добрі люди, кращих бути не може, — лукаво сказав продавець хліба і кинув гроші в чорне горнятко.

— Ні, чоловіки кращі! — засміялася сеньйора Беппа. — Ну, щастя тобі боже! — додала вона й пішла своєю дорогою.

— Іди з богом! — гукнув він їй услід і знову підніс над головою дві хлібини, щоб усі їх бачили.

— Хліб! Хліб! Благодать бідних! Десять сентимо за велику хлібину!

Надійшла дружина дона Рафаеля, принесла їсти в глиняному горщику й простягла йому олив'яну ложку. Він примостився на краєчок кошика, взяв на коліна горщика й почав їсти — риж, зварений з перцем. Дружина навпочіпки присіла навпроти нього.

Дон Рафаель витяг з-за червоного пояса ножа, сягнув по хлібину й глянув на жінку. Вона кивнула. Тоді він розрізав хлібину навпіл і простяг половину їй.

— Який добрий хліб, — сказав він. — Я гадаю, що ми непогано почали.

— Дай боже! Бо тепер тяжка пора.

— Не буде тяжка, як захочеш! Найгірше для нас уже минулося.

— Приємно їсти власний хліб, правда ж? — спитала дружина.

— Авжеж, а ще як ти сам його й спік. Наче цей таки хліб і дає тобі шматок хліба, — сказав він, невпевнено вдаючись у філософію. Потім доїв свій обід.

— Дякую за підсилок, — сказав він дружині і витер ножа об долоню.

— Дяка богові, що дає нам силу та щастя, — відповіла вона.

І дон Рафаель знову змішався з натовпом, вигукуючи ще голосніше:

— Хліб! Хліб!

До нього підійшло двоє поліцаїв, один витяг з кишені ваги й спитав:

— А хліб ваш повної ваги?

Дон Рафаель відступив, даючи поліцаєві місце, і той заходився недбало важити хлібину. Та ось він здивовано звів брови, підозріло зиркнув на чоловіка й жінку і знову став важити, цього разу дуже докладно. Бракувало кільканадцяти грамів. Поліцай важив далі хлібину по хлібині, і його посмішка не віщувала нічого доброго. А дон Рафаель дивився на нього, спочатку спантеличено, потім злякано.

Всі хлібини виявилися легші за визначену норму.

— Скільки ви вже продали? — спитав поліцай таким голосом, що жінка залилася слізьми.

Дон Рафаель тремтячою рукою простяг йому горнятко з грішми; поліцай порахував їх і висипав до кишені. Проданий хліб тепер уже годі знайти, але хай звершиться правосуддя. Він підкликав погонича ослів і звелів навантажити кошики з хлібом на осла.

Продавець стояв, мов громом прибитий, навіть не пробуючи опиратися. Він ледь нахилився вперед і не порушно дивився вслід поліцаєві та погоничеві порожнім, тупим поглядом. Здавалося, ніби душа покинула його тіло й полинула за коштовним хлібом.

— Боже милосердний! — вигукували люди й хрестилися. — Господь торкнувся його

своєю правицею і відібрав йому за кару глузд. Доне Рафаелю, опам'ятайтеся!..

Вони брали його за плечі й трусили, однак він нічого не відчував, тільки бездумно дивився кудись перед себе.

Та ось до нього долинув плач дружини і поволі привів його до тями. Він почав плакати разом з нею, тихо нарікаючи на свою біду.

Жалісливим дуєтом згучав їхній плач, але ніхто його не слухав — кожному була знайома та пісня злидарів про нужду, голод і надію. Господи боже, знову те саме: дужі руки, а прикласти їх нема до чого, особливо взимку. Отож він став Жебрати разом з дітьми, та й дружина, звісно, теж пішла з торбами. І ніхто не вважав це за ганьбу, тільки що їм нічого не давали: надто багато людей удавалися до такого фаху. Родина їхня голодувала, як і тисячі інших, і була вже на порозі смерті. Проте вони, ті двоє, не хотіли здатися без боротьби і знайшли раду. Вони заставили останній свій скарб і купили аробу борошна — цілих двадцять дев'ять фунтів! Тоді змурували з уламків цегли піч і топили її дровами, виловленими з річки. Але забули чи, може, не зуміли врахувати, яка буде припічка, і от з'явилася поліція і все відібрала в них. Що ж тут можна було сказати?

Дон Рафаель і не зчиняв великого галасу, стояв тільки й виплакував своє лихо дружині. А вона вторувала йому, додаючи ще й свої скарги з переповненого серця. Лихо їхнє було таке велике, що вистачало на двох.

Та раптом він закричав так голосно, що стало чути на весь ринок. Він піднімав кулаки до неба, нарікав на свою біду і вбогість, обіцяв продавати хліб визначеної ваги і вернути гроші тим, кого мимоволі обдузив, присягався, що спалить усе місто, як йому не віддадуть хліба, — потім упав як підкошений. Дружина, ридаючи, кинулася й собі на землю коло нього. Навколо з'юрилися люди і водно питали:

— Що сталося?

— А тут один узявся продавати бідним людям неповної ваги хліб, тож поліція і Господь бог покарали його.

— Так йому й треба, тьху! — гукнула одна перепродувачка, що торгувала хлібом від пекаря. — Навіщо було лізти не в своє діло! — Тоді загорлала на цілий майдан:— Хліб! Хліб! Десять сентимо за велику хлібину!.. За хлібину повної ваги!